

Nr 46.

Av herr **Andersson** i Rasjön **m. fl.**, *angående viss ändring i författningarna rörande val till landstingen m. fl. val.*

Den år 1909 genomförda ordningen för val till landstingen innebar ett första försök att giva de politiska partierna inflytande i den representativa församlingen i respektive län med hänsyn till deras styrka. Proportionalismen var emellertid endast i viss grad tillgodosedd — valkretsarna voro alltför små för att möjliggöra för även betydande politiska meningsriktningar att erhålla representation. Allteftersom de politiska sammanslutningarna fingo ökad betydelse framstodo de gamla bestämmelserna som mindre ändamålsenliga och rättvisa och krav framfördes på en revidering av desamma. Av denna anledning gjordes valkretsarna större genom lagändringar av 1918 och 1924. I stället för att enligt bestämmelserna av 1909 varje valkrets hade att välja lägst 3, högst 6 representanter, har varje krets efter 1924 att i allmänhet utse minst 5, högst 9 landstingsmän. För närvarande har det stora flertalet landsbygdsvalkretsar att utse ett antal av 5—7 representanter, 2 kretsar välja 4 var och 1 — kombinerad stads- och landsbygdsvalkrets — 3. Vad städerna beträffar, välja av de 45 stadsvalkretsarna 29 4—6 representanter, därav 17 ett så lågt antal som 4 vardera, 4 kretsar välja endast 2 landstingsmän var, medan 2 kretsar välja 3.

Den bristande proportionalitet med avseende på olika åsiktsriktningars representation i landstingen, som följde med de trots de ändrade bestämmelserna små valkretsarna, sökte man 1926 till en viss grad avhjälpa genom att göra de år 1924 för andrakammarvalens vidkommande införda bestämmelserna om s. k. valteknisk samverkan tillämpliga jämväl å landstingsmannavalen. Den vidtagna reformen visade sig emellertid icke tillfyllest, varför vid riksdagarna 1926, 1928, 1935 och 1936 förslag motionsvis framfördes om utredning rörande möjligheterna att vid landstingsmannavalen bättre tillgodose kraven på proportionell representation mellan olika politiska grupper. Vid samtliga tillfällen ha dock motionerna avslagits, varvid man hänvisat till de skäl, som anförts emot införande av ett system med utjämningsförfarande vid andrakammarvalen, skäl som enligt riksdagens uppfattning i huvudsak ägt giltighet även ifråga om landstingsmannavalen.

Som argument emot införande av ett system med utjämningsförfarande vid valen till andra kammaren har främst gjorts gällande, att en dylik utformning av valsättet skulle gynna uppkomsten och fortvaron av ett flertal småpartier, liksom att uppbyggandet av en parlamentariskt stark regering därigenom skulle hindras. Man har vidare betonat vikten av att upprätthålla sambandet mellan väljare och valda, något som ett system med exempelvis tilläggsmandat i viss mån skulle komma att äventyra. Risk funnes också i detta fall att partiledningarnas makt komme att i alltför hög grad ökas.

Oavsett vilken ställning man må intaga till ovannämnda invändningar, då det gäller valen till riksdagens andra kammare, kan man näppeligen anse dem hållbara, då det gäller valen till landstingen. Deras bärighet är givetvis också i hög grad beroende av den utformning, ett reformförslag får. I varje fall kan man, då det gäller landstingen, icke som ett skäl för gynlandet av de större partierna anföra behovet att skapa ett starkt underlag för en parlamentarisk regering. En förändring av nuvarande valbestämmelser i här antydd riktning behöver icke heller medföra, att uppkomsten av små partier gynnas utan blott innebära, att politiska grupper av betydande omfattning, som det nuvarande valsättet med mångfalden av små valkretsar lätt stänger ute från representation, säkras dylik. Slutligen har man ingen anledning att befara, att en reform ifråga om landstingsmannavalen skall leda till att samhörighetskänslan mellan väljare och valda försvagas. Förhållandet torde i många fall snarare bliva det motsatta. Kartellväsendets avskaffande och möjligheten för stora grupper av nu orepresenterade att erhålla någon representant skulle i detta avseende innebära ett stort framsteg.

Den nuvarande ordningen för val till landstingen har enligt vårt förmenande betydande brister. Den leder lätt till att de större partierna i hög grad överrepresenteras. Den kan också medföra, att en relativt obetydlig, lokalt betonad politisk grupp får mandat, medan däremot andra meningsriktningar, som inom landstingsområdet i dess helhet kunna representera en betydande opinion, bli utan inflytande på grund av att de ha sina anhängare relativt jämnt fördelade i landstingsområdets skilda valkretsar. Ett valsystem, som t. ex. i ett län lämnar ett parti, vilket visar sig starkt nog att med stort röstöverskott erhålla mandat vid valen till riksdagens andra kammare, utan representation vid landstingsmannavalet, kan näppeligen sägas hålla måttet. Sammalunda, om i ett annat län förlusten för ett parti av något tusental röster kan betyda förlusten av $\frac{7}{8}$ av dess representation i landstinget. Att — såsom icke sällan sker — motsätta sig en reform, därför att man hoppas, att »orättvisorna skola taga ut varandra», d. v. s. att ett partis utestängande från politiskt inflytande i ett län skall uppvägas av att det blir så mycket starkare representerat i landstinget i ett annat, synes oss blott innebära ett beklagligt bortseende från dessa korporationers lokala karaktär och speciella funktioner. Det innebär f. ö. rent principiellt ett erkännande av nuvarande valsystems behov av reformering. Valen till landstingen få enligt nuvarande valordning lätt något slumpartat över sig. Ett fåtal röster kunna som nämnts avgöra, om en åsiktsriktning skall erhålla en betydande representation i landstinget eller måhända ingen alls. Det förefaller oss föga överensstämmande med demokratisk uppfattning att i så hög grad lämna avgörandet åt tillfälligheternas spel. Aktningen för det demokratiska samhällsskicket torde i varje fall icke därigenom ökas.

Att de nuvarande bestämmelserna vid sin tillämpning icke medfört alltför ogynnsamma verkningar, beror på att dessa i hög grad neutraliserats genom att partierna efter 1924 års lagändringar använt rätten till s. k. teknisk samverkan med andra politiska grupper. Detta har stundom måst ske, oaktat

dessa samverkande grupper beträffande samhällsaskådning och politisk syftning varit skilda, och oakttat denna tekniska samverkan starkt bidragit att skärpa irritationen vid valtillfällena. Oss synes den i hög grad vara till skada för den politiska klarheten och för den sunda utvecklingen. Det är därför att hoppas, att man på alla håll, där man med skärpa betonat önskvärldheten att komma bort från den tekniska samverkan vid valen, är villig att medverka till att avskaffa själva orsaken till densamma. Upphävandet av rätten till kartellbildning synes oss också vara en naturlig följd av en valreform av här föreslagen art.

Vi göra oss ingalunda till förespråkare för kravet på någon sorts matematiskt exakt partiproportionell representation. Men vi bestrida, att de nuvarande bestämmelserna äro tillfredsställande. Vi hysa nämligen den uppfattningen, att politiska meningsriktningar, som visat sig vara av mer än tillfällig karaktär och av en relativt betydande storlek, skola få öva inverkan vid landstingets bildande i någorlunda likartad grad, utan att detta i så hög grad som nu är fallet skall bero på tillfälliga faktorer. Genom en valreform skulle enligt vårt förmenande arbetet inom landstingen främjas, då skilda synpunkter finge bättre möjligheter att bli framförda. Tilltron till den demokratiska samhällsordningen skulle vinna härpå. Den politiska utvecklingen skulle bli sundare. Först och sist skulle emellertid reformen innebära en gärd av rättvisa.

Vid en valreform av nu nämnd art stå olika möjligheter till buds. Enklast hade måhända varit att göra ett landstingsområde i dess helhet till valkrets liksom vid valen till riksdagens andra kammare. Dock torde detta vara förenat med åtskilliga praktiska svårigheter, och därjämte skulle det innebära en ökning av den centrala partiorganisationens makt i länet, samtidigt som samhörigheten mellan de enskilda landstingsmännen och väljarna skulle i hög grad minskas. Lämpligast synes oss därför vara att behålla nuvarande system med landstingsområdet delat i ett antal valkretsar. Inom dessa bör en första fördelning av landstingsmandaten ske, vilken därefter kompletteras genom ett system med restmandat. Att fastslå ett för varje landstingsområde bestämt antal dylika restmandat skulle dock te sig svårt, då åtskilliga valkretsar redan nu ha blott ett fåtal platser att besätta, och då därjämte fördelningen av ett fixerat antal restmandat skulle innebära en sorts påbyggnad på de primära valen utan något organiskt samband med dessa. Bättre vore, att inom varje valkrets varje politisk meningsriktning erhöle så många platser, som partiets storlek i kretsen i förhållande till en för valkretsen beräknad valkvot kunde berättiga till. Återstående mandat hade sedan att fördelas för hela landstingsområdet mellan samtliga politiska meningsriktningar inom området under hänsynstagande till respektive grupper sammanlagda röststyrka och deras vid första fördelningen erhållna platser.

Fördelningen av dessa, de olika partierna tilldelade mandaten kan tänkas ske därigenom, att varje parti vid sidan av de lokala listorna uppställer en länslista, vars främsta namn förklaras valda i den utsträckning, partiet vid

den andra fördelningen erhåller mandat. Häremot har dock invänts, att systemet lätt skulle medföra att väljarnas direkta inflytande på personvalet minskades, något som vore mindre önskvärt, ävensom att hänsynen till berättigade lokala intressen kunde åsidosättas. En lämplig lösning vore, förefaller det, att vid fördelningen av restmandaten platserna, efterhand som de tilldelades de olika grupperna, tillfölle respektive partier i de valkretsar, där för varje gång deras antal överskottsstämmor proportionsvis vore störst. Den fastslagna platsfördelningen valkretsarna emellan finge härvid icke rubbas.

Grunddragen i en valreform, som bygger på ovanstående synpunkter, anges närmare nedan. Vi äro givetvis beredda att diskutera andra framkomliga vägar, varigenom motionens syften tjänas.

Summarisk redogörelse för förslag till reform av valordningen till landstingen.

1. I varje valkrets beräknas en valdividend genom att sammanlagda antalet avgivna röster delas med det antal landstingsmannaplatser, som inom kretsen skall besättas. Genom delning av varje partis röstetal i valkretsen med denna valdividend erhålles partiets mandatkvot. Varje parti erhåller omedelbart så många mandat inom kretsen, som mandatkvoten innehåller hela tal.

2. De landstingsmannaplatser inom områdets samtliga valkretsar, som icke på detta sätt besatts, utgöra restmandat. De fördelas mellan de olika partierna i landstingsområdet så att platserna, en efter annan, tilldelas det parti, som för varje gång uppvisar det största av nedan angivna jämförelsetal. Jämförelsetalet för ett parti är lika med summan av partiets röstetal inom de enskilda valkretsarna, därest partiet ännu icke fått någon plats tilldelad i någon valkrets. Därefter beräknas jämförelsetalet för varje gång så att partiets röstetal delas med det tal, som motsvarar antalet partiet tilldelade platser, ökat med 1. För att ett parti skall kunna ifrågakomma vid fördelningen av restmandaten fordras dock, att det vid första fördelningen inom minst en valkrets erhållit något mandat eller att dess röstetal inom landstingsområdet i dess helhet är minst dubbelt så stort som den kvot, som erhålles, då sammanlagda antalet i landstingsområdet avgivna röster delas med sammanlagda antalet landstingsmannaplatser.

3. Varje plats, som på detta sätt en efter annan tilldelats parti, tillerkännes detsamma i den valkrets, där det för varje gång uppvisar största resterande mandatkvot, d. v. s. mandatkvoten minskad med det hela tal, som betecknar av partiet i fråga redan inom valkretsen erhållna platser.

4. Därest den valkrets, inom vilken parti på sätt som i 3. nämnts tilldelats landstingsmannaplatser, redan har samtliga valkretsen tilldelade platser besatta, tillerkännes partiet platsen i den valkrets, som med hänsyn till mandatkvoten står närmast i tur, och där platsantalet ännu icke är fyllt.

Ovan anförda synpunkter liksom förslaget till valreform avse i första hand valen till landstingen. Samma synpunkter skulle emellertid i det stora hela kunna anföras beträffande vissa andra val, exempelvis till fullmäktige i städer, där valen försiggå kretsvis, och där således vid mandatfördelningen ingen hänsyn toges till de olika meningsgruppernas styrka inom valområdet i dess helhet. Även i detta fall synes oss en reform av ovan antydd art påkallad. Slutligen vilja vi än en gång understryka, att, därest ett utjämningsförfarande av ovan föreslagen eller annan art genomföres vid valen, upphävandet av rätten till teknisk valsamverkan mellan politiska grupper enligt vår mening är naturlig och önskvärd.

Under hänvisning till ovanstående vilja vi härmed hemställa,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning beträffande möjligheterna till sådan ändring i författningarna rörande val till landstingen m. m., att vid mandatfördelningen största möjliga hänsyn toges till de politiska gruppernas styrka inom valområdet i dess helhet samt om framläggande av förslag i ämnet till 1938 års riksdag.

Stockholm i januari 1937.

Gustaf Andersson
i Rasjön.

Ivar Österström.

Ola Jeppsson.

Oscar Carlström.

Gust. Mosesson.

A. Danielsson.